

“MUSIQA TA’LIMIDA TALABALARNING KOMPETENCIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI” (XOR DIRIJYORLIGI FANI MISOLIDA)

Shamsiyev Sh.I.

*Buxoro davlat pedagogika instituti “Musiq va tasviriy san’at”
kafedrasi o’qituvchisi*

Tayanch so’zlar: musiqa ta’limi, xor, dirijyorlik, kompetetnsiya, kompetentlik, kasbiy kompetentlik, maxsus kompetentlik.

Ключевые слова: музыкальное образование, хор, дирижирование, компетентность, компетентность, профессиональная компетентность, специальная компетентность.

Key words: music education, choir, conducting, competence, competence, professional competence, special competence.

Kirish. Mamlakatimizda ertangi kunimizning bunyodkorlari bo’lmish o’quvchi-yoshlarimizni har tomonlama yetuk, aqliy barkamol, jismonan sog’lom, milliy, madaniy qadriyatlarga ongli munosabatda bo’ladigan, bilimli insonlar qilib tarbiyalashga qaratilgan barcha vazifalar ichida alohida e’tibor berilmoqda. Zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitlarda musiqa ta’limi o’qituvchisining kasbiy faoliyati ijtimoiy va ta’lim funksiyalarining murakkabligi tufayli yangi mazmun bilan to’ldirilmoqda.

Bugungi kunda tor doiradagi yangi mutaxassis emas, balki malakali, pedagogik madaniyati, boy shaxsiy va ijodiy salohiyatiga ega bo’lgan o’qituvchini sifat jihatidan yangi shakllantirgan musiqa ta’limi o’qituvchisini tayyorlash muammosi ayniqsa dolzarbdir. Uning faoliyati samaradorligini faqat yuqori darajadagi kasbiy va pedagogik mahorat bilan ta’minlash mumkin.

Bo’lajak musiqa ta’limi o’qituvchisining raqobatbardoshligini rivojlantirish zaruriyati, bandlik bozori, olingan bilimlarining sifati, ularning harakatchanligini oshirish, musiqa pedagogik ta’lim strukturasi va mazmunini o’zgartirishni talab qiladi. Bugungi kunda musiqiy kompyuter texnologiyalarini jadal joriy etish, turli madaniyatlar va ijod turlarining o’zaro aloqasi musiqiy-ilmiy izlanishga tayyor va kasbiy kompetentligi yuqori bo’lgan bo’lajak musiqa

o'qituvchilarini, san'at va ta'limning turli sohalarida bilimlarini rivojlantirish, o'zlarining professional faoliyatida fanlararo aloqalarini o'rnatish, pedagogik madaniyati va mahoratiga ega bo'lgan bo'lajak musiqa o'qituvchilariga talab katta.

Har bir dars o'quvchi uchun yangi axborotdir. Ayniqsa, yangi o'quv materiali orqali o'quvchilarni bilim va ko'nikmalarini shakllantirish asosiy ta'lim sifatini ta'minlovchi omildir. O'quvchilarga yangi bilimlarni berish va olingan yangi bilimlar asosida ko'nikmalarni shakllantirish uchun kichik guruhlarda ishlash, mustaqil ijodiy ishlash, o'yin mashqlari va rolli o'yinlar kabi noan'anaviy ta'lim metodlaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Mana shularni hisobga olgan holda, ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish borasida bugungi kunda juda ko'plab amaliy ishlar amalga oshirilmoqda. O'quv jarayonining markazida o'quvchi shaxsi va qadri, ma'naviyati turar ekan, har bir o'qituvchi bu jarayonni samarali va qiziqarli qilib tashkil qila olishi kerak.

Ta'limda amal qiladigan qaytar aloqa yangicha ahamiyat kasb etdi. Mavzularni to'liq o'zlashtirish uchun psixologik, pedagogik, didaktik, uslubiy jihatdan zamin yaratiladi. Musiqa madaniyati ta'limi jarayonini interfaol dasturiy vositalar yordamida asosli loyihalash ilm orqali ta'lim va ilmiy tayyorgarlikni muvofiqlashtirish, o'quvchilarning ilmiy-tadqiqotchilik imkoniyatlarini rivojlantirish darajasini orttirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi

Mavzuga oid adabiyotlartahlili: Kompetensiya” so‘zi tarjimada “layoqatli”, “munosib bo‘lmoq” kabi ma‘nolarni anglatuvchi lotincha “competere” so‘zi asosida hosil bo‘lgan.

“Kompetensiya” deyilganda, shaxsning biror-bir sohadan xabardorlik, shu sohani bilish darajasi tushuniladi. Ushbu uslubiy qo‘llanmani yozishdan maqsad – talabalarni pedagogik kompetentlikning ilmiy-nazariy asoslari, kompetentlik tushunchasining mazmun-mohiyati va ta'limdagi innovatsion jarayonlar tizimida o'qitish va tarbiyalashda kompetentlikka nisbatan chuqur pedagogik-psixologik tayyorgarlikni shakllantirish dan iborat.

Vazifalari esa:

- talabalarga pedagogik kompetentlikka doir manbalardan foydalana olishga o'rgatish va ularda pedagogik kompetentlik haqidagi tasavvurlarni hosil qilish;
- bo'lajak o'qituvchilarni zamonaviy kishilik jamiyati oldida turgan eng muhim muammolardan biri – ta'lim-tarbiya jarayonini modernizatsiya qilishga oid istiqbolli yo'nalishi bo'lgan pedagogik kompetentlik yuzasidan nazariy bilimlar bilan tanishtirish;

- pedagogik kompetentlikka qo'yilayotgan zamonaviy talablar bilan qurollantirish;
- ta'lim-tarbiya jarayonini bola ruhiyati, uning neyropsixologik, neyropedagogik imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish uchun zarur bo'lgan bilim ko'nikmalarni egallashlarini ta'minlash;
- pedagogik faoliyatni amalga oshirishda ijodiy va metodik savodxonlikni hamda kompetentlikka nisbatan chuqur pedagogik-psixologik tayyorgarlikni shakllantirishdan iborat.

Pedagogik kompetentlik bir qator ya'ni pedagogika nazariyasi va tarixi, pedagogik konfliktologiya, neyropedagogika, pedagogik imidjalogiya, innovasion pedagogik texnologiyalar, yosh davrlar psixologiyasi, ijtimoiy pedagogika, pedagogik aksiologiya, pedagogik psixologiya fanlari bilan o'zaro aloqada shakllanadi.

Murakkab, mashaqqatli, kutilmagan holatlarga boy, ammo jamiyatning zaruriy ehtiyoji hisoblangan ta'lim-tarbiya tizimini yangicha ko'rinish va yangicha mazmunda amalga oshirish, dars jarayonida innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarni samarali qo'llash orqali ta'lim samaradorligiga erishish davr talabidir.

Ta'lim muassasasi bitiruvchisi o'z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishini ta'minlashda asosan pedagog kadrlar salohiyati hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Demak, jamiyatdagi barcha yangilanishlarni uyg'unlashtirish uchun shaxsiy yetuklik bilan birga kasbiy kompetentlik ham muhim ahamiyat kasb etadi. A.G.Bermusning fikriga ko'ra, "Kompetentlik takomillashib borayotgan shaxsning barcha hislatlarini, bilimi, tajribasi, umuman olganda, butun borlig'ini yagona tizimga birlashtiradi".

"Kompetentlik" bu nafaqat shaxsning bilimdon ekanligi, balki o'z bilimlarini uzluksiz ravishda yangilab borishi hamdir, – deydi **M.A.Choshanov**. **M.Aronovning** fikricha, kompetentlik mutaxassis ning ma'lum bir faoliyat uchun tayyor ekanligini bildiradi.

Noaniq vaziyatlarda faoliyat ko'rsata olish qobiliyati bu kompetentlikdir, deydi **O.Ye.Lebedev**. Kompetentlik insonning intellektual shaxsiy, ijtimoiy kasbiy hayotiy faoliyatiga asoslanadi, deb yozadi **I.A.Zimnyaya**. **A.V.Xutorskiy** "kompetnsiya" va "kompetentlik" tushunchalarini quyidagicha ajratib olish mumkin, deb hisoblaydi. Kompetensiya – insonning shaxsiy sifatleri uzviyligi (bilim, malaka, tajriba, faoliyat usullari) hisoblanib, ma'lum bir doiradagi narsa

va jarayonlarga nisbatan shaxsning munosabatida sifatli va samarali faoliyat yurgazishidir.

Kompetenlik esa inson tomonidan faoliyat turlariga shaxsiy munosabatini bildiruvchi, talabga javob beradigan kompetensiyalar yig'indisiga ega bo'lishi demakdir. Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, kompetensiya masalasi uning jamiyatdagi o'rni masalasidan qator bahslar davom etmoqda. Ta'limtarbiya sohasida asosiy universal kompetensiya unsurlarini anglab olish zamonaviy pedagogikaning eng asosiy muammolaridan biridir. Asosiy kompetensiya masalasida dunyo pedagoglari tajribasini tatbiq qilish yoki an'anaviy o'zbek pedagogikasi me'yorlaridan kelib chiqqan holda kompetensiya mezonlarini belgilashda fikrlar xilma-xil bo'lib, hali yechilmagan masalalar talaygina. **A.Avloniy** nomidagi O'qituvchilar malakasini oshirish instituti pedagog olimasi **L.T.Xurvalieva**: "Kompetensiya – bilim, ko'nikma, malaka, qarashlar, individning qadriyati va shaxsiy sifatleri, kvalifikatsiyaning namoyon bo'lishi yoki ta'sir ko'rsatish qobiliyati", – deb ta'riflaydi.

Pedagog olimasi T.L.Xurvalieva kasbiy kompetensiya tizimini besh guruhga ajratadi.

Kasbiy kompetensiya:

- pedagogika va psixologiyaga doir bilimlarga ega bo'lish;
- o'z ustida ishlash;
- ta'lim jarayonini rejalashtirish, baholash va qayta aloqani o'rnatish;
- talabalar ehtiyojini anglay olishi;
- talabalarda motivatsiyani shakllantirish;
- ta'lim muhitiga yangilik kiritishi;
- o'z fanini mukammal bilishi;
- ingliz tilini yaxshi bilishi.

Kasbiy kompetensiyani shakllanish bosqichlari:

1. O'z-o'zini tahlil qilish va zarur narsalarni anglash.
2. O'zini rivojlantirishni rejalashtirish maqsad, vazifa belgilash.
3. O'zini namoyon etish va kamchiliklarini tuzatish.

Shaxsiy kompetensiya:

- muloqotchanlik;
- bag'rikenglik;
- yetakchilik;
- faol, tashabbuskor;
- moslashuvchan;
- sog'lom turmush tarziga amal qilish;
- mas'uliyat;

- ishchanlik;
- insonparvarlik;
- umummadaniy;
- ma'lumotli;
- madaniyatli;
- umuminsoniy qadriyatlarga egalik; - milliy madaniyatga ega bo'lish;
- mamlakatning ijtimoiy hayotida ishtirok etish;
- boshqa millatlarning madaniyatini hurmat qilishi.

Maxsus kompetensiya:

- talabalar ehtiyojini bilishi;
- turli yosh xususiyatlarini bilishi;
- ta'limni tabaqalashtirish;
- ta'limni individuallashtirish.
- Tadqiqot metodologiyasi. A.V.Xutorskiy ta'limda o'qituvchining yetti kompetensiyasini tavsiflaydi:

1. Dunyoqarash asnosida ya'ni qadriyat va o'zini anglash - o'qituvchining dunyoqarashi, tasavvuri va qadriyati bilan bog'liq ravishda namoyon bo'ladi. U atrof-muhitdagi voqea va hodisalar ning mohiyatini ko'ra oladi va tushunadi bunga o'zini yo'naltiradi, pedagog sifatida o'z fikrini asoslay oladi. Muammo yechimini topa oladi. Bu kompetensiya - o'qituvchining o'quv va boshqa faoliyatlari dagi o'z-o'zini anglash mexanizmini ta'minlaydi.

2. Umummadaniy milliy va umuminsoniy qadriyatlarga ega bo'lish; mamlakatning ijtimoiy hayotida ishtirok etish; oilasiga, urf-odatlarga hurmat; ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lish. Ilm- fanning inson hayotiga va dunyo rivojiga ta'sirini anglay olishi va talabalarga tushuntira olishi.

3. O'quv va bilish jarayoni - o'qituvchining mustaqil bilish faoliyati. Mantiqiy fikrlashi. O'quv-biluv faoliyatini baholashi, bilim va ko'nikmasini tahlil qila olishi.

4. Ma'lumotga ega bo'lish - pedagogik faoliyati, o'z faniga doir ma'lumotlarni egallash ko'nikmasi.

5. Muloqotchanlik - til bilishi, turli xil insonlar bilan muloqotda bo'lishi, jamoada o'ziga xos o'rinda turishi.

6. Ijtimoiy - foydali mehnat, oilaviy munosabatlar va mas'uliyat, jamiyat rivojidagi ishtiroki, ijtimoiy foydali mehnat qilishi. Iqtisodiy va huquqiy ko'nikmalarga ega bo'lish.

7. O'z ustida ishlashi - jismoniy, ma'naviy, intellektual jihatdan o'zo'zini rivojlantirib borishi.

Kommunikativ kompetensiya – o‘qituvchidan to‘laqonli muloqotchanlikni talab etadi. Har qanday vaziyatda talaba va jamoa a‘zolari bilan ijobiy munosabatda bo‘lishni taqozo etadi. Ta’limiy mazmundan, vaziyatdan, holatdan kelib chiqib, harqanday o‘qituvchining maqsadi auditoriyada “Rivojlantiruvchi muhitni” yaratishdan iborat.

Ya’ni: - talabalarga faoliyatga undovchi motivatsiya berish;

- talabalarni mustaqil ishlatish, o‘quv faoliyatiga undash orqali tushuncha va tasavvur va ko‘nikmalarni shakllantirish. Kerakli ma’lumotlarni qidirish, o‘z faoliyati loyihasi va uning amaliyotga tatbiq etish, ish maqsadini anglash va natijaga ma’suliyat bilan yondashish;
- talabalar tomonidan mavzuni, maqsad, vazifalarini murakablik darajasini, shakl va usullarni mustaqil ravishda tanlash;

Musiqqa darslarining asosiy faoliyati bo‘lmish jamoa bo‘lib qo‘shiq kuylash faoliyatini tashkil qilish, boshqarish o‘qituvchidan xor va xorshunoslik asoslari bilan birgalikda

“Dirijorlik” boshqaruvchi bo‘yicha ham keng qo‘llashi bilan va iqtidorga ega bo‘lishini talab etadi. Bo‘lajak musiqqa o‘qituvchilari faoliyatida “Dirijorlik” fani bo‘yicha egallagan kompetensiyalari orqali musiqqa darslarida jamoaviy ijroni badiiy yuksak sifat va samaradorlik kasb etishini ta’minlaydi. Shuning uchun ham bo‘lajak musiqqa o‘qituvchilarini Dirijorlik faoliyatiga tayyorlash o‘ziga xos ilmiy – nazariy, uslubiy, amaliy jarayonni talab qiladiki, uning pedagogik asoslarini ochib berish ushbu tizimni talab darajasida shakllantirishda o‘z samarasini beradi.

Tahlil va natijalar. Ma’lumki, musiqqa o‘qituvchisi tayyorlash o‘ziga xos murakkab va ko‘p bosqichli jarayon hisoblanadi. Umumta’lim maktablari uchun musiqqa o‘qituvchilari tayyorlashga ixtisoslashgan pedagogika oliy o‘quv yurtlaridagi “musiqiy ta’lim” yo‘nalishida bo‘lajak mutaxassislarini nazariy va amaliy bilimlari, ko‘nikma va malakalarini hamda kasbiy layoqatlarini Davlat Ta’lim Standartida belgilangan talablar darajasida shakllantirish bu yerga o‘qishga qabul qilinayotgan talabalarni boshlang‘ich musiqqa ta’limi bo‘yicha ma’lum musiqqa darslarining asosiy faoliyati bo‘lmish jamoa bo‘lib qo‘shiq kuylash faoliyatini tashkil qilish, boshqarish o‘qituvchidan xor va xorshunoslik asoslari bilan birgalikda “Dirijorlik” boshqaruvchi bo‘yicha ham keng qo‘llashi bilan va iqtidorga ega bo‘lishini talab etadi.

Xulosa va takliflar. Bo‘lajak musiqqa o‘qituvchilari faoliyatida “Dirijorlik” fani bo‘yicha egallagan kompetensiyalari orqali musiqqa darslarida jamoaviy ijroni badiiy yuksak sifat va samaradorlik kasb etishini ta’minlaydi. Shuning uchun ham bo‘lajak musiqqa o‘qituvchilarini Dirijorlik faoliyatiga tayyorlash

o'ziga xos ilmiy – nazariy, uslubiy, amaliy jarayonni talab qiladiki, uning pedagogik asoslarini ochib berish ushbu tizimni talab darajasida shakllantirishda o'z samarasini beradi.

Adabiyotlar:

1. Dirijorlik. O'quv – uslubiy majmua. – SamDU, 2019 yil;
2. Soipova D. Musiqiy va musiqiy nazariy bilimlarni o'zlashtirish jarayonini takomillashtirish. –T;-Fan va texnologiyalar, - 2006 yil.
3. Шамсиев Ш. И., Солиев А. А. Основы хорового пения на уроках музыки //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 55-57.
4. Шамсиев Ш. И. Молодой специалист учитель музыки, как руководитель хорового коллектива в общеобразовательной школе //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 540-545.
5. Шамсиев Ш. И. Новые подходы к подготовке молодых специалистов учителей музыки, разработка уроков музыки //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 528-533.
6. Shamsiev S. I. The role of folk songs in educating student's role of folk songs in student education //International Journal on Integrated Education. – 2021. – Т. 4. – №. 2. – С. 76-78.
7. Shamsiyev S. I., Ramazonov S. R. O. G. L. Boshlang'ich sinflarda vokal-xor malakalarini shakllantirish va rivojlantirish uslublari //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 377-381.
8. Shamsiyev S. I. Shukhratjon Rakhimjon OGLI Ramazonov Methods of formation and development of vocal-choral skills in primary schools //Scientific progress. – 2021. – №. 5.
9. Шамсиев Ш. И., Солиев А. А. Развивайте навыки чтения музыки во время пения //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 92-95.
10. Shamsiyev S. Iqtidorli oquvchilarning musiqiy ijodkorlik faoliyati //Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.
11. Шамсиев Ш. И. Голос и эмоция – психология вокала //Актуальные вопросы психологии, педагогики, философии XXI века. – 2020. – С. 358.
12. Shamsiev S. I., Mosinova D. S. Educating students in aesthetic spirit through choir works //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 02. – С. 453-455.
13. Shamsiyev S. I. Choir Performance in European Countries Emergence //European journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 347-350.
14. Шамсиев Ш. И. Формы организации музыкального общения //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 71-74.

РЕЗЮМЕ

Mazkur maqolada davlatimiz tomonidan musiqa madaniyatiga berilayotgan e'tibor hamda o'zgarishlar bayon etilgan. Shuningdek, talabalarni xor dirijyorligi bo'yicha amaliy faoliyatga tayorlashning samarali shakl va uslublari bo'yicha tavsiyalar berilgan. Bu o'rinda ta'lim mazmunini takomillashtirib borish bo'lajak o'qituvchilarni o'z sohasi bo'yicha har tamonlama malakali kadrlar bo'lib yetishishlariga erishish lozim bo'ladi

РЕЗЮМЕ

В данной статье описывается внимание, уделяемое нашей страной музыкальной культуре, и происходящие изменения. Также были даны рекомендации по эффективным формам и методам подготовки студентов к практической деятельности по хоровому дирижированию. В этом месте необходимо совершенствовать содержание образования, делать из будущих учителей полноценные кадры своего дела.

SUMMARY

This article describes the attention paid to music culture by our country and the changes. Also, recommendations were given on effective forms and methods of preparing students for practical activities in choral conducting. In this place, it is necessary to improve the content of education, to make future teachers fully qualified personnel in their field.